

3.

Christian Colbjørnsens Afgang fra Kancelliet i 1804.

Af

Troels G. Jørgensen.

Ved en umiddelbar Beslutning af Kronprins Frederik blev Generalprokurør og 1. Deputeret i Danske Kancelli, Konferensraad Christian Colbjørnsen den 4. Januar 1804 afskediget af disse Stillinger og udnævnt til Justitiarius i Højesteret, hvori han før sin administrative Udnævnelse i 1788 i et Aartid havde gjort Tjeneste som Assessor og tidligere 1773-85 som Advokat. Samtidig besluttedes det, at Kancellipræsidenten Kammerherre Frederik Moltke skulde vende tilbage til sin i 1799 forladte Stilling som Chef for Generaltoldkammeret, nu med Titlen Præsident mod tidligere Førstedeputeret, men dog en noget mindre anselig Post. Generalprokurørens Embede forblev foreløbig ubesat, Præsidentembedet besattes med Højesteretsjustitiarius, Kammerherre Frederik Julius Kaas. Denne Omskiftelse i den højeste Embedsverden vakte stor Opsigt, og i Omrids var det bekendt, at Baggrunden var at søge i personlige Uoverensstemmelser mellem Colbjørnsen og Moltke, der var brudt frem i en Sag vedrørende adelige Rettigheder. De nærmere Omstændigheder dækkes heller ikke af noget hemmelighedsfuldt Slør men fremgaar af Akterne i D. Kanc. 4. Dep. E Nr. 108 Diverse henlagte Sager og er fremstillet hos Axel Linvald: Kronprins Frederik og hans Regering 1797-1807 I (1923) S. 88-91 og tidligere navnlig i A. S. Orstedes Af mit Livs og min Tids Historie, 3. Del (1855) Kap. LXIV, Udgaven 1951 S. 358. Ikke desto mindre kan der være Grund til paany at gennemgaa Sagen. Ved Bedømmelsen af Kronprinsens Indgriben og de to Embedsmænds Mellemværende kan man nemlig ikke nøjes med at konstatere, at der forelaa et indviklet Retsspørgsmaal, men det maa have Interesse at fastslaa, hvad der kunde anses for den rigtige og velbegrundede Besvarelse deraf. Her har vi ganske vist Orstedes Behandling, og man bøjer sig gerne for hans juridiske Autoritet,

men i dette Tilfælde er der Grund til at forholde sig kritisk ikke blot til hans Løsning af Retsproblemet men til hans hele Omtale af Mellemværendet.

Sagens Behandling havde lagt Beslag paa hele Aaret 1803. I Januar androg den Kronprinsen nærstaaende Generaladjutant Hans Lindholm Kancelliet om at faa sine Døtre indskrevet i Vemmetofte adelige Kloster, men idet han erkendte, at Fundatsen krævede Adelskab, som han ikke besad, gik Andragendet nærmere ud paa en Dispensation, der kunde ligestille Døtrene med adelige Jomfruer. I deres indhentede Erklæring havde Klosterets Kuratorer paapeget, at Andragendet kunde imødekommes ved en Nobilitering af Andrageren, men under den mundtlige Drøftelse i Kancelliet hævdede Generalprokurøren, at Privilegierne af 11. Februar 1679, der ligestillede en Rangspersons Hustru og ægte Børn med adelige, gjorde Dispensation overflødig. 17. Januar vedtoges skriftlig Cirkulation, og 14. April afgav Colbjørnsen en særskilt Betænkning, der 14. Maj besvaredes af Præsidenten. Paany cirkulerede Sagen og nye Betænkninger afgaves af Colbjørnsen og Moltke 19. December 1803 og 3. Januar 1804. Disse sidste blev oplæst i Kollegiet af deres Forfattere (eller muligvis en tilstedeværende Departementssekretær) og havde saaledes Udseende af Replik og Duplik i en Højesterets-sag. Om en Højesteretsdom uden Præmisser mindede ogsaa Kronprinsens Afgørelse, der drog Kancelliets Jordbund bort under Fødderne af begge Parter. Lindholms Sag gik i Realiteten ud af Verden. Den 20. Januar nedlagde Kollegiet under Anførsel af Kaas, der officielt ikke havde taget Standpunkt, sin allerunderdanigste Forestilling med Indstilling om, at endelig Resolution henstilledes til Kongens Befaling; Akterne vedlagdes. I Forestillingens Tekst var kortelig sagt, at der var Meningsforskell i Kancelliet, men ikke hvori den bestod endsige hvorledes motiveret kun med Oplysning om Datoerne for Indlægene. Der gaves altsaa blankt op, og Resolution fremkom ejheller, men Sagen ses at have været sat i Cirkulation i Statsraadet. For at følge denne Linie til Ende maa det tilføjes, at Lindholm 12. maj 1808 optoges i Adelstanden med Tilbagevirkning til 20. Februar

1803. Han blev altsaa stillet tilfreds men ikke ad den af Colbjørnsen anviste Vej.

Før der redegøres for Indholdet af de vekslende Indlæg maa en Oversigt leveres over Rækken af Lovbestemmelser tillige med en Standpunkttagen til dem. I Privilegier for den adelige Stand af 24. Juni 1661 § 7 havde Kongen forbeholdt sig at give en særlig Forordning om kgl. Betjente i fornemme Charger af ikke-adelig Stand og denne den første Rangforordning fremkom 25. Maj 1671. Den opregner under 55 Punkter dels bestemte Personer dels Charger som havende Rang i Gang og Sæde og forbeholder Adelen dens sædvanlige Præ. Kvinder følger Ægtemanden ogsaa som Enker. 11. Februar 1679 konfirmeres og forbedres saa kgl. Betjentes Privilegier saaledes: 1. Civile og militære Betjente af borgerlig Stand i de Charger, der specificeres i Rangsanordningen, nyder Privilegier som Adel for dem deres Hustruer og ægte Børn, 2. dette gælder ogsaa de øverste Charger, hvortil de lige med adelige kan ophøjes, 3. de kan føre Vaaben (Hjelm med 4 Traller), 4. Kongen og hans Sukcessorer vil haandhæve dette. Indgreb heri kan anses med Bøder paa 3.000 Rdl. Den bebudede Anordn., der kun opregner Betjentene i 16 Klasser og ingen Regel om Børnene indeholder, udkom 31. December 1680.

En ny Fdg. om Rangordenen udkom 11. Februar 1693. Den indeholdt 1. Rangfølgen ordnet i 7 klasser, 2. følgende almindelige Regler: Betjente i de 3 første Klasser nyder lige Privilegier, Ære, Værdigheder og Prærogativer som de med Skjold og Vaaben benaadede og dette for dem selv, deres Kvinder, ægte Børn og Afkom til evig Tid, medens Betjente af de 4 sidste Klasser nyder Privilegier som givet under 11. Februar 1679 og i D. L. 1-2-11 (Højesteret Værneting i Livs og Æres Sager). Med disse almindelige Regler stemmer de to følgende Rangforordninger fra Chr. Vs og Fr. IVs Tid daterede 11. Februar 1699 og 11. Februar 1717. Klasserne udvides til 9 og i de almindelige Regler er om de 3 første Klasser tilføjet Ordene »være og holdes for ældgammel Adel«. [Ørsted siger herefter, at »det er indlysende,« at disse Klasser »bleve virkelig Adel«, men dette pleonastiske Udtryk »være og holdes lige« genfindes i Bkg. 12. Aug. 1808, hvor

det kun betegner den for Chargerne ejendommelige Parallelstilling — forskellig fra Sammenfald — med »født Adel«]. Hvad der derimod er indlysende og tillige det springende Punkt, er, at disse Fdg. — efterhaanden den yngste af dem — der med deres Indhold af dels en Rækkefølge af privilegerede Stillinger dels almindelige Regler om Rettighedens Indhold. forsaavidt Rang angaar, dækkede hele Omraadet af Privilegierne af 1679 plus Anordn. 1680, ophævede disse og fremover blev det fuldstændige Retsgrundlag for dansk Rangvæsen i Forhold til hvilket — om udvidende eller indskrænkende — nye Rangfdg.r maatte ses. Kort efter Chr. VI's Tronbestigelse skiftede Billedet nemlig med Fdg. om Rangen af 13. December 1730. Klasserne er vedblivende 9, og der findes dels specificerede dels almindelige Regler om Fruerne men intet om Børn og Afkom. Dette gentages i Fdg. af 11. Februar 1734 og 11. Februar 1744 og ligeledes i den sidste af Fr. V udstedte af 14. Oktober 1746. Fortolkningen heraf kan ikke være tvivlsom: af Bipersoner har Hustruer men ikke Børn Rangsrettigheder. Ørsteds Argument, at Fdg.erne fra 1730 at regne var blottet for de nødvendige almindelige Regler og derfor maatte suppleres med Priv. 1679, er ikke rigtigt, thi selve Opregningen af en Række Personer som værende i Rang indeholdt uden nogen udtrykkelig Udtalelse, at det drejede sig om det traditionelle Fortrin i Gang og Sæde i Lighed med Adel. I saa Henseende var Priv. 1679 altsaa stadig gentaget og bekræftet, og desuden var Fruerne medtaget.

Ørsteds Udtalelser om Retsproblemet fremkom paa et tidligt Tidspunkt nemlig allerede i 1806 i 2. Del af hans Supplement til Nørregaards Forelæsninger. Han gik videre end Colbjørnsen havde turdet, ved at anse Reglen om fjernere Afkom i Fdg. 1693, 1699 og 1717 for stadig gældende i 1803. Han opretholdt dette og de foran anførte Meninger i juridisk Arkiv Nr. 23 (1810), gentaget i Arkiv for Retsvidenskaben 6. Bd. (1831) men erkender, at naar Bkg. 12. Aug. 1808 for de 3 første Rangklasser gav Rettigheder til Hustruer og Børn og for de lavere maatte antages kun at give dem til Hustruer, var dette i Pagt med en mere end halvhundredaarig Forstaaelse af den gældende Fdg. om Rangen

af 1746, der ikke lod Børnene være Bipersoner. Tilbageblikket i Erindringerne anlægger ikke noget nyt Synspunkt, og det fremtræder ogsaa der som fortjenstfuldt af Colbjørnsen at have »fremdraget« Priv. 1679, selv om andre afgørende Indvendinger mod ham fremsættes. Efter det her bemærkede maatte det fortjenstfulde — der ikke havde det fjerneste med Lindholmsagen at gøre men laa Colbjørnsen saa stærkt paa Sinde — indskrænke sig til Fremdragelsen af det i Privilegiernes Punkt 2 indeholdte Tilsagn om at ville lade borgerlige Betjente avancere til de højeste Charger lige med Adelen. Det var rigtigt, at dette stadig stod ved Magt, fordi Priv. 1679 ikke i deres Helhed var ophævede men kun delvis omdannet af senere Regler — men dette bestredes ikke af nogen. Det er vanskeligt at tilbageholde en Forundring over den Tanke, at man i 1730 enten skulde have været saa ubehændig af Vanvare at have ladet Priv. 1679 med Børnereglen blive bestaaende eller have glemt, at der havde været en saadan højtidelig Regel, hvis Dato 3 Gange senere var gentaget i Fdg.r om Rangen.

Jeg gaar derefter over til Meningsytringerne i Kancelliet, idet jeg om de Deputerede nøjes med at oplyse, at Reiersen, Feddersen og Cold fulgte Moltke, medens Knudsen og Monrad var tvivlende. Colbjørnsens indledende Ord i hans 85 Sider store Betænkning giver i en Nøddeskal baade hans Syn og den Tone, han anslog: »Det er besynderligt nok, at en enkelt Mands Begiæring om »at maatte, paa Grund af sin Embeds Rang tillades at faae sine Døttre indskrevne i *Vemmetofte* adelige Kloster« har givet Anledning til at drage frem af Støvet en af 5te Christians merkligste Lovgivninger hvilken — uagtet den findes offentligen kundgiort ved Trykken, og uagtet den indeholder en deel af det, der umiddelbar vedkommer Statsforfatningen selv, baade fordi den bestemmer de militaire og civile Embedsmænds Rettigheder, under Navn af Privilegier, og fordi hiin Lovgiver deri udtrykkeligen har erklæret *for sig og sine Efterkommere i Regieringen*, at denne Lov skulde bestandigen vorde opretholdt og *haandthævet* — dog har været saa aldeles forglemt og tilsidesat, fra den Tid, 4de Friderich forlod Verden, som om dens Bogstaver da vare

blevne udslettede ved de Taarer, Fædrelandet fældede ved denne ædle Fyrstes Grav.« Han betoner som en væsentlig Side ved Statsforfatningen, at Borgerstanden er draget frem til Delagtighed i Statsstyrelsen paa lige Fod med Aristokratiet: »Neppe kunde Retfærdighed og Statsklogskab i Forening med hinanden, udfinde et sikrere Middel til at befæste den, Vore Konger af *Folket* overdragne Eeneregiering, end dette, ved Siden af hiin stolte Fødsels Adel (der fra Waldemarernes Tid, havde underkuet Nationen, ved at svække den Kongelige Myndighed) at stifte et nyt Slags arveligt Adelskab, hvis karakteristiske Kiendmærke skulde være *Fortienester*, baade med Hensyn til at *erhverve* og til at *beholde*.«

Som Eksempler paa de første Enevoldskongers Forstaaelse af, at borgerlige Mænd burde kunne naa de højeste Poster, anføres P. Schumacher, Tordenskjold og Løvenørn, der først senere blev adlede og det saaledes, at deres Patenter prydedes med Omtale af deres Fortjenester. Fordommen om visse Slægters udelukkende Ret til de første Embeder var dog tilstede, og ved Fr. IVs Død viste dette sig: »Imedens dyb Sorg stod malet paa hver god Borgers Aasyn, da Døds Klokker forkyndte Landets ubodelige Tab, ved Friderichs — dets Faders — Død, snøede Lehns Aristokratiet sig listigen omkring Danner-Tronens Fod, og skiulede, under ydmyg Skinhelligheds Maske, sine Snaarer; saa at den fromme og gudfrygtige 6te Christian ikke blev disse vaer. Hans Hensigter vare (som alle vore Kongers) de bedste; men han blev misleedet.«

Herom henviser han nærmere til Landbokommissionens Forestilling om Stavnsbaandsløsningen, hvori der var givet en Oversigt over Lensaagets Fremgang, efterat man havde afskaffet Landmilitsen. Efter Gennemgang af Lovbestemmelserne fastslaar han, at Rangfdg.rne ikke udtrykkelig har ophævet Priv. 1679 og skulde det være sket stiltiende, maatte ligesaa vel Adels Privilegier være bortfaldet (?) Hvad angaar de i Fdg. 1693, 1699 og 1717 givne Rettigheder til fjernere Afkom, tør han dog ikke anse dem for opretholdt, efterat de senere Love ikke har gentaget dem. Naar han ikke vil lade samme Argument ramme

Born i 1. Led, er det, fordi han tillægger de højtidelige Priv. 1679, der nævner dem som berettigede, en ganske særlig Betydning i Virkeligheden uklart som en Slags uophævelig Grundlov, hvad han illustrerer ved at tale om, at Originaleksemplaret er skrevet paa Pergament, forsynet med Segl, og at den paamalede Hjelm, som han betragter som et generelt Vaabenmærke for alle kgl. Betjente, er udført i Forgyltning og Farver. Han fortsætter sit historiske Exposé og udvikler, at Samtiden ved Landboreformernes Gennemførelse genoptog, hvad der var blevet afbrudt i Chr. VI's Tid. Disse Reformere blev sat i Værk paa det »heldige Tidspunkt, da Forsynet gav Dannertroen en ny Kraft, lig 4de Christians og 4de Friderichs; og da stoed den i sin rette Glands, omstraalet af Retfærd og Kiekhed, bevogtet af Troskab og Fædrelandskiærlighed. Da flygtede det stygge Lehnsvæsen for dens klare Lys, og Kongens styrkede Haand nedslog dets afskyelige Tempel. Men Aristokratiets Aand torde maaskee endnu skiule sig iblandt disse Ruiner og lure paa Fremtidens Mueligheder.« Hvis Kongen skulde mene, at Reglen om Ret for Afkom til evig Tid endnu var bestaaende, vilde han anbefale dens Ophevelse, men om Priv. 1679 har han den Mening, at »de fortiene at overholdes og sættes igien i Kraft.« Han erkender, at en Stifter efter sin egen Vilje kan begrænse Adgangen til Stiftelsen, men under Henvisning til, at Stifterinden af Vemmetofte Kloster, Prinsesse Hedevig Sophie havde henvist sin Broder Kongen til at etablere Lighed med Roskilde Kloster, fordyber han sig i Undersøgelse af dettes Regler og kommer ad den Vej til det Resultat, at Lindholms Døtre maa have Adgang til Vemmetofte, da der for Roskilde Kloster ikke kræves adelig Fødsel og Rangfdg. af 1680 medtog Generaladjutanter. Om Priv. 1679 udtaler han: »ingen retskaffen Kongens og Statens Tiener vilde knurre over Tabet af disse Privilegier, naar Hans Majestæt fandt det gavnligt for sin og Fædrenelandets Tieneste, at ophæve dem; Thi naar der er Spørgsmaal om en saa vigtig gienstand som denne, kan intet Offer være for stort; men dersom de skulle nedbrydes, for at styrke Adelsvældet, da blev det Pligt for enhver ædel Mand, at advare derimod.« Han hævder overhovedet, at de

medfører at de kgl. Betjente, deres Hustruer og Born skulde anses som virkelig fødte og baarne Adelsfolk jfr. D. L. 3-2-2. Mod Slutningen har han endnu en Appel til Kongen: »Det er jo ogsaa vitterligt for enhver Mand, der har mindste historisk Kundskab, at Adelsvældet da [i Chr. VI's Tid] var blevet saaledes befæstet, at Lehnsvæsenet, endog efter 6te Christians Regiering, fik under laante Navne, bestandigen mere og mere Styrke og Udvidelse, indtil den herlige Dag, da Viisdom og Retfærdighed fra Tronen forkyndte, at sand Borgerfrihed skulde evindeligt vorde enhver Dansk Undersaats heldige Lod.« Han imødegaar vedkommende Deputerede og oplyser, at have konfereret med Professorerne L. Nørregaard og J. F. W. Schlegel, der erkendte ikke at have indladt sig synderlig i Granskning af Emnet, da Priv. 1679 var kommen aldeles i Forglemmelse, men de var nu enige med ham. I Henhold til sin Instruks krævede han Forelæggelse for Kongen.

Moltkes første Betænkning fylder kun 20 Sider. Til Indledning giver han Generalprokurøren Ret i det besynderlige i Fremdragelsen af Priv. 1679 i denne Sag om Klosterindskrivning. Dernæst sænker han Kaarden dybt for ham personlig med anerkendende Ord om den Varme for Spørgsmaalet, han har lagt for Dagen, og det siges, at denne Mand med Patriotismens hele Kraft stedse redeligen og heldigen virker til at fremme Regentens vise og velgørende Hensigter nemlig at befæste Borgerfrihed og udbrede Borgerheld. Med let Ironi berøres derpaa de refererede Kraftsteder hos Colbjørnsen: man kunde efter dette Skilderi tro, at der truede en Fare for Staten fra en mægtig Partiaand, men denne Frygt forsvinder dog, naar vi ser den danske Borgers lykkelige Stilling, idet han rolig stoler paa Regeringen. Moltke kunde ikke se, at der egentlig havde været Pligt for Kancelliet til at gaa udenfor Lindholms Andragende, der angik en Dispensation eventuelt en Nobilitering. Det havde været noget andet, hvis der forelaa Klage over Privilegiers Tilsidesættelse. Han synes at mene, at Generalprokurøren kunde have rejst en selvstændig Sag om rette Fortolkning af Priv. 1679. Da det var et ædelt Formaal, vilde han dog ikke modsætte sig. Han fremsætter dernæst nogle Bemærkninger om, at Privilegier,

der bryder Ligheden, ikke yndes og omtaler med Sympati den franske Adels Afkald under Revolutionen. Hvad dansk Adel angaar, finder han ikke, at den indtager nogen dominerende Stilling. Paa Retsproblemet ser han saaledes: Privilegiernes Benaadninger er uadskillelige fra Rangen, der var bestemt i An. 25. maj 1671. Men denne blev forandret og med den formentlig Reglen om Berettigelsen. Chr. V fandt det nødvendigt i sine senere Rangfdg.r udtrykkelig at bestemme, hvilke Adelsrettigheder Betjentene skulde nyde. Rangfdg. kan derfor ikke være det urigtige Sted til at søge Oplysning om Lovgiverens Bestemmelse i denne Sag. Synspunktet er altsaa det rigtige, selv om det kunde være fremsat skarpere. Saa opkastes det Spørgsmaal, om Privilegiernes Indhold er saa vigtigt og velgørende for det Almindelige, at der af den Grund nu bør gøres Indstilling om dem (altsaa om Genindførelse af Børnereglen), og herom anstilles nogle kølige Ræsonnementer med denne Konklusion: »Da altsaa disse Privilegier hverken ere evidente ey heller vigtige og velgørende og ingen Anke over disses Tilsidesættelse er ført, saa finder ieg ikke, at Cancelliet har noget Kald til i saadan Henseende at gøre Forslag om Forandring paa en heel Klasses Vegne, som slet ikke dertil har givet det Fuldmagt«. Endelig afviser han at gøre Brug af Roskilde Klosters Regler. Kun subsidiært var der givet Anvisning paa at hente Regler derfra, men Reglen om Adgang var udtalt og skulde ikke suppleres.

Grundfejlen hos Colbjørnsen er, at han absolut vilde sammenknytte de to Regler i Priv. 1679: 1. Tilsagnet om borgerliges Udsigt til Ophøjelse lige med adelige og 2. Reglen om Rangsrettighed for kgl. Betjentes Børn. Han saa ikke Mulighed for Opretholdelse af den første statsretlig betydningsfulde uden Opretholdelse tillige af den anden. Heraf hans vilkaarlige Fortolkninger. Ørsteds senere Indvending om Begrænsningen til adelige ifølge Stifterindens Vilje havde han forudset, men hans Konstruktion om at gribe til Roskilde Klosters Regler var ganske uholdbar. Ørsteds anden Indvending ramte den Paastand, at Landsloven lod de privilegerede Personer retlig smelte sammen med de adelige. Der er absolut ingen Grund til med Ørsted her

at rose hans store Kløgt og overlegne Argumentation. Som Jurist havde han vistnok sin Styrke mere i det lovgivende end i det lovfortolkende. Han udtaler sig ogsaa med en vis Usikkerhed og stiler formentlig mod Udgivelsen af en autentisk Fortolkning med dens Blanding af juridisk Undersøgelse og Lovgivning. Ørsted skriver, at man i Samtiden var kendt med Colbjørnsens Mening og dens Begrundelse, og at Stemningen i de Kredse, hvori han mest bevægede sig, var aldeles for Colbjørnsen, for en stor Del fordi han med saa megen Kraft havde antaget sig det borgerlige Aristokratis Sag mod Fødselsaristokratiet. Den Folkestemning, han havde faaet imod sig som den antagne Ophavsmand til den indskrænkende Trykkefrihedsfdg. af 1799 gav senere for Ørsted Sympatiens Tilvækst til de beundrende Følelser for hans Andel i Landboreformerne, idet Ørsted maatte se sig selv som Offer for Folkeopinionen i Trykkefrihedssagen. Ørsted skrev heller ikke paa et frisk Indtryk af Akterne.

Ved Læsningen af dem er det nemlig paafaldende, at Colbjørnsen i sit andet 41 Sider store Indlæg ganske lader Realiteterne hvile og gaar ind i personlig Polemik paa en Maade, der nærmer sig det hysteriske. Han havde anden Gang faaet Sagen 1. November men plagedes en Overgang af Nervefeber og var uskikket til at »skrive i en Materie, som Herr Presidenten har givet en saadan Vending, at der maaskee kunde opvækkes Mistroe til mine Hensigters Reenhed og min Karakters ubrødelige Retskaffenhed, dersom jeg forsømmede at sætte Sagen og min Fremgangsmaade i sit rette Lys.« I Ytringer af Moltke ser han Sigtelse for Tilsidesættelse af den undersøgtlige Ærbødighed, han skylder Kongen. Han paaberaaber sig sin Pligt efter sin Instruks om at skulle varetage Kongehusets Tarv, han paadutter Moltke den Opfattelse, at alle Privilegierne er ophævede, og bebrejder ham misforstaaende Referater samt foretagne Indstregninger i hans Betænkning alt med stor Vidtløftighed. Han afviser at gaa videre ind paa legislatoriske Betragtninger. Derimod gik han udførlig ind paa Præsidentens første mundtlige Forelæggelse af Sagen og hævdede, at Moltke ikke havde været imødekommende overfor hans Ønske om at skrive i den. Han bemærker dog ud-

trykkelig ikke at ville fremsætte nogen formel Klage, men da Aktstykket skulde forelægges, vilde han jo opnaa det samme ved sin simple Beretning! Om sig selv bemærker han, at hans Slægt fra Begyndelsen af det 15. Aarhundrede var norsk Adel.

Moltke brugte 14 Dage, hvori Juletiden, til sin Duplik paa 23 Sider, og det fremgaar, ogsaa af den direkte Tiltaleform, at den oplæstes i Kollegiet. Oplæsningen af Colbjørnsens Replik er angivet som 20. September i Stedet for 20. December. Han indleder med, at Sagen har faaet en personlig Karakter, men at han nødes til at svare. Han vil gøre det i Korthed og med den Værdighed, der kræves af Stedet, hvor han taler, og de Mænd, der hører og bedømmer ham, samt af hans Embede. Colbjørnsen havde sagt, at lige til Kammerherre Moltke skrev om Privilegiernes stiltiende Ophævelse, havde ingen ytret denne Mening, men den havde dog været hævdet af de lovkyndige Forfattere. Iøvrigt havde han kun ytret sin Tvivl om deres fortsatte Bestaaen ikke fremsat nogen Læresætning. Colbjørnsen udtrykte Sagen saaledes, at der gaves Kongen Valget mellem Lovgiveren af 1679 og Præsidentens Fortolkning. Han havde ikke sagt, at Privilegier overhovedet var upolitiske, men kun, at ikke alle Embedsmænd uden Hensyn til deres Embeders Vigtighed burde erholde adelige Rettigheder. Han paapeger Colbjørnsens egen Tvivl om fortsat Bestaaen af Reglerne om Afkom til evig Tid. Den af ham fremlagte Attest fra Genealogen J. F. Lindencrone om de første Konventualinder i Vemmetofte, Damer af Familierne v. Haxthausen, v. Bülow og v. Linstow, viste deres tyske Adel; Colbjørnsen havde opholdt sig over, at deres danske Adel først var af yngre Dato. Med Urette var det sagt, at han kritiserede Chr. Vs Statsklogskabs Grundsætninger, fordi de ikke stemte med Moltkes og Chr. VIs Politik. Mod sidstnævnte Udtryk protesterede han og hævdede, at hans almindelige Grundsætninger var paa Linie med Colbjørnsens. Om Moltkes Ros af ham havde Colbjørnsen, idet han tog den til Indtægt, sagt at han ikke kunde forestille sig, at den skulde dække de Skygger, Præsidenten udbredte over hans Betænkning. Fra denne Mistydning toges Afstand. Dernæst eftergaas nogle paaklagede Fejl-

citater om Valdemarerne og de to Professorer, ialtfald fralægges ond Hensigt. Moltke modsiger, at han af Colbjørnsens Ytringer skulde have udledet Bebrejdelser mod Regeringen, Beskyldninger mod Adelen og at han havde villet »beføre« den første Klasse af Statens Borgere. Med Henblik paa Colbjørnsens Omtale af sine norske Aner siger han, at han selv her i Landet kun havde Embedsadel, og at dansk Adelskab for ham maatte bero paa Regentens Bestemmelse, og han fortsætter om Generalprokuroren personlig: »Uden at fremkalde hans Fædres Skygger vil vist hans sande Fortienester, som jeg ikke berører, da endogsaa dette Offer, jeg villigen bringer Sandhed, kunde mistydes, allerbedst værne om hans gode Navn, ligesaa sikkert som Fædrenelands Historie og taknemmeligt Venskab vil opsamle de ædle Træk, der udbrede over det Navn, han bærer, sand og varig Hæder.« Lidt efter fortsætter han: »Naar først Mistanke og Lidenskaber blande sig ind i vore Meeninger saa lede de os letteligen langt fra vort Maal. Disse ere det formodentligen, som have fremkaldt hos Generalprocureuren den Yttring: At Forsædet i det Collegie, hvis Medlem han har været i 16 Aar, ikke kan berettigede mig til at paabyrde ham slige Beskyldninger. Nej! vist nok, hverken Forsæde eller Fortrin berettigede os til at fornærme nogen — men, i Sandhed, hverken Talenter eller Genie berettigede Dem Hr. Generalprocureur til at tilskrive mig den Hensigt at ville i en til Kongen afgiven Betænkning paabyrde Dem Beskyldninger, at ville angribe Deres moralske Character, og det paa en Tid, da jeg villigen og med Glæde nævner Deres Fortienester, Deres Patriotisme og Redelighed. De maa vide, at det er Feighed under slig en Maske at ville saare, og derfor forvisser jeg mig, at De ikke et Øyeblik længere troer sligt om mig.« Endelig redegør han efter sin bedste Erindring om den første Behandling af Lindholmsagen. Da han vidste, at L. ønskede bestemt Svar, havde han meldt, at Sagen kunde forestilles førstkommende Fredag, men da der gaves forskellige Svar paa, om Andragendet kunde imødekommes, besluttedes Cirkulation. Han overlader rolig til Kongens Retfærdighed »at bedømme de Angreb, General-Procureuren, som jeg aldrig har villet fornærme, har fundet for

godt her i Collegio at gøre mig og den Maade, paa hvilken jeg har gaaet dem i Møde.« Vedlagt var en samtlige Deputerede og Assessorer af ham afæsket Erklæring af 28. December, hvori de udtalte, at de ansaa sig for inkompetente til at bedømme, om Præsidentens Fremgangsmaade har kunnet give Anledning til saadanne Ytringer som i Generalprokurorens anden Betænkning, men at de kunde bekræfte, at Præsidenten ikke havde søgt at betage dem den fra deres Embeder uadskillelige Adgang til at sige deres bestemte Mening og iøvrigt aldrig havde følt Savn af den Agtelse og Tillid, som var deres Bestræbelsers Maal.

De to Slutningsindlæg belyser Colbjørnsens Afslutning af sin Generalprokurørgerning paa en Maade, der gør videre Kommentar overflødig. Den havde helt været paa Linie med hans mest uheldige Dage som Advokat, og han havde ogsaa her vist sig uegnet til at fortsætte (smlgn. foran S. 76). Ligesom Lindholmsagen løb ud i Sandet, gik det hans Teori om Rangspersonernes Børn. Den gled over Firmamentet som en Komet, der blændede de to Universitetsprofessorer og den unge Hof- og Stadsretsassessor men intet Indtryk gjorde paa Lovgivningsmagten. Derved, at der 10. Januar 1809 gaves en særlig Resolution om, at Døtre af Embedsmænd i de 3 første Rangklasser kunde indskrives i Vemmetofte, blev det tilkendegivet, at Bkg. 12. Aug. 1808 om Rangsrettigheden for disse Embedsmænds Børn ikke havde været tilstrækkelig, da den henhørte til den almindelige Lovgivning, medens der her behøvedes en Fundatsændring.

Et Par Maaneder inden Samarbejdet mellem de to Jurister saaledes afsluttedes, var et Samarbejde mellem dem paa et specielt Omraade bragt til Ophør, idet den Kriminallovskommission, som Moltke 27. Oktober 1800 havde faaet nedsat, og hvori de begge havde siddet sammen med Professorerne Nørregaard og Schlegel, Højesteretsjustitiarius J. E. Colbjørnsen og efter dennes Død i 1802 hans Eftermand Fr. J. Kaas, paa Treaarsdagen for Nedsættelsen indsendte sin Forestilling til Kancelliet, se min Strejflys over Enevældens Retshistorie (1949) S. 90 ff. Man havde der beskæftiget sig med at opstille Grundsætninger for en ny Kriminallov og havde arbejdet uden Gnidninger mellem

Medlemmerne i deres skriftlige Betænkninger, selv om Colbjørnsens noget heftige Tone heller ikke her havde fornægtet sig. Meningsforskel mellem de to havde været fremme med Hensyn til Dødsstraffen, som Moltke vilde indskrænke til Statsforbrydelser og ombytte med betryggende Indespærring, medens Colbjørnsen ogsaa vilde anvende den paa Mordere og Mordbrændere. Fdg. 18. December 1767, der for Mord begaaet af Kedsommelighed til Livet altsaa for at opnaa Henrettelse fastsatte haard livsvarig Frihedsstraf med Tilsætning af Pinsler ved Indsættelsen og aarligt gentaget paa Forbrydelsens Dato samt beskæmmende Behandling før og efter Døden, vilde Moltke, der ansaa disse Forbrydere for »højest ulykkelige Væsener«, kun opretholde med Hensyn til Tugthusstraffen, medens Colbjørnsen tillige vilde opretholde Brændemærke og Kagstrygning ved Indsættelsen. Han betonedede, at Fdg.n, for hvilken Chr. VII personlig havde interesseret sig, var en af Kongens viseste Love, der i sin Tid havde gjort Epoke i Evropa. Der var ingen Tvivl om dens Grund og Nytte og den Fare, den havde for Øje, var ikke ophørt, hvormed de hyppige Selvmord vidnede. Handlingen var efter sit selvkærlige Motiv nedrig og infam. Landsforvisning af indfødte burde efter Moltkes Mening af Hensyn til Udlandet ikke finde Sted for »skændige Forbrydelser.« Disse Træk oplyser om hans liberale Tænkemaade.

Der foreligger følgende Skrivelse fra Kronprinsen til Kancelliet:

»Efter han[s] Mayestæt Kongens min Faders Befalning bekiendtgøres følgende for det Danske Cancellie. Presidenten for dette Collegium Kammerherre Moltke udnævnes til President for det Vestindiske og Guineiske Rente General Toldkammer samt afgaaer fra sit hidintil havde Embede. Kammerherre og Justitiarius Kaas afgaaer fra sit Embede i Høieste Ret og udnævnes til Preciden[t] for det Danske Cancellie. Conferens Raad og Generalprocureur Colbjørnsen afgaaer fra dette Embede og udnævnes til Justitiarius i Høieste Ret. Etatsraad og Deputeret i det Vestindiske Rente og General Toldkammer Ove Malling

udnævnes til virkelig Conferens Raad. Samtlige Expeditioner og Bestallinger indsendes til mig, for at forelægges Hans Mayestæt, ligeledes er det befalet at alt udfærdiges gratis

Kiøbenhavn, den 3 Januari 1801

Frederik CP

Til det Danske Cancellie»

Den 4. Januar sattes dette i Værk; den endelige Ordning kom først 18. Maj s. A., da den Deputerede Chr. M. T. Cold fik Ordre til at vaage over Lovenes rigtige Fortolkning samt at foreslaa og forfatte Forandringer i dem altsaa konstitueredes som Generalprokurør uden at have Navnet, og samme Dag blev Fr. Moltke Gehejmerraad.

Kronprinsens Skrivelse antyder intet om hans Opfattelse af de to Embedsmænds Forhold, men saa meget er sikkert, at han ikke inden sin Afgørelse har set Akterne. Det samme gælder formentlig C. F. Wegener, der omtaler Sammenstødet i Aktmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede (i 4. Bd. af Antislesvigholstenske Fragmenter, 1851) S. 71 og meddeler kortfattede Uddrag af Chr. VIII Dagbogsoptegnelser. Naar han taler om »Moltkes Stolthed, Colbjørnsens Sarcasme, begges ubøielige Haardhed«, har det i hvert Fald ikke Hjemmel i Akterne, der viser, at Moltke villig drøftede det efter hans Mening og ogsaa i Virkeligheden urimelige Postulat om Børns Rangsrettighed og begyndte og sluttede sine Indlæg med rigelig personlig Virak til den Mand, der uberettiget klagede og dog »ikke klagede« over ham til Regenten, den af Klageren saa højt anpriste Kronprins. Kun en Mand af overlegen Kultur kunde have bestaaet denne Belastningsprøve. Ørsteds medierende Standpunkt, at Colbjørnsen dog havde Ret paa et vigtigt Punkt (skønt dette Punkt — det gamle Løfte til de borgerlige — slet ikke havde Krav paa at blive drøftet i Kancelliet) har vedligeholdt Skævheden i Billedet, og fra de samtidige foreligger ingen baade kyndig og upartisk Udtalelse. Ved den fuldstændige Udgivelse ved Axel Linvald (1943) af daværende Prins Christian Frederiks Optegnelser har vi nu et nyt Materiale, hvis Kilder væsentlig

er Kaas og Kronprinsen, se S. 270-76, 282 og 285. Moltke og Colbjørnsen betegnes som to Flintestene og der havde ved flere Lejligheder været Splid og Kiv imellem dem »grundet paa indbildsk Stolthed og Had paa den førstes og Egenkierlighed og Had paa den andens Side.« I Kriminallovskommissionen havde Colbjørnsen indgivet ypperlige Forslag, Moltke derimod trivielle, de havde »været i heftig Mund-Strid med hinanden og hidindtil har Commissionen intet udrettet.« Efter Sammenhængen er dette skrevet 3 Maaneder efter Kommissionens Forestilling til Kancelliet og var ialtfald da urigtigt. »I de Erklæringer, som Colbjørnsen har skreven mod Moltkes, og som ej har andet end kunnet aigrere denne stolte Mand til det yderste, har han blandt meget andet højst bittert erindret Presidenten om, at han selv som tysk Adelsmand, da hans Fader var kommen herind fra Tyskland, ej kunde have andet Adelskab end det, som han ved sin Erklæring paa Grund af Christian 5tes Lovbud [skal være Priv. 1679] vilde forskaffe ham.« Maaske er dette sagt i den mundtlige Forhandling, der ifølge Ørsted skal have været »vistnok temmelig levende.« I Indlægene findes kun Moltkes beskedne Erkendelse af manglende dansk Adelskab, der iøvrigt ogsaa maa befri ham for at have følt sig saaret paa dansk Aristokratis Vegne, hvad han heller ikke har givet Udtryk for. Rigtigt er det følgende om Moltkes med Pen gjorte Understregninger i Colbjørnsens Indlæg, hvor denne havde understreget efter Lineal. Prinsen tilføjer: »Colbjørnsen skrev da i sin anden eller tredie Erklæring, at han fandt det fornødent at erindre, at de lige St[r]eger var hans, de krumme derimod Hr. Presidentens. Hvilken bidende Ondskab!« Maaske dog Æren for denne Fortolkning tilkom Kaas. Prinsen slutter Afsnittet med, at Colbjørnsens Ytringer formentlig mere skyldes hans Følelse af det rigtige og sande og maaske Egenkærlighed for sin Mening end Ondskab eller bittert Had til Præsidenten, da han, skønt Kronprinsen maaske ikke tror det, er en ædel, redelig Mand. Prinsen frygter at han vil komme til at vige for sin Modstander, da han med sin Dygtighed opvejer 3 Moltker. Lidt længere fremme kommer der nærmere Oplysning om den Rolle, som Kaas kan have spillet hos Kron-

prinsen: »Moltke havde een Tid ved Præk vunden ham paa sin Side i den omhandlede Sag; men ved at blive nøjere underrettet om samme og ved især at lade sig den berette af Kaas, der havde læst de tilhørende Papirer, og som fældte den rigtige Dom: Colbjørnsen har været bidende i sine Udtryk; men han har Ret, og Moltke har angrebet ham personlig, besluttede Kronprinsen Forandringen ved sig selv uden at raadføre sig med nogen desangaaende, og saa rask, som han burde, lod han sin Villie udføre. Da han ej selv havde læst Colbjørnsens lærerige Afhandling om Embedsmændenes Previlegier og hans kraftige Gienmæle mod Moltke, kunde han ej dømme med den Bestemthed, som han nødvendig maatte, naar han havde læst dem; men han maae have været fuldkommen underrettet om alt, og Colbjørnsens Retskaffenhed maae have været ubrødelig i hans Øjne, og han haver rimeligvis frygtet for, at han skulde begiere sin Afskeed, og ej meere ville tiene, hvilket Staten ej kunde være tient med, og dens Bedste glemmer Kronprinsen aldrig med god Villie«. Uheldigvis for Moltke meledede Kaas sin egen Kage. Efter Meddelelse fra Kronprinsen berettes det, at denne om Aftenen den 3. Januar lod Colbjørnsen kalde og havde en lang Samtale med ham, »der var ude af sig selv af Glæde over sin virkelige Sejer«. Til Moltke »sendte Kronprinsen af Menagement hans Ven Generalmajor Haxthausen for at forberede ham paa dette Stød, der kom ham uventet, og der sat ham gandske ud af Fatning.« Hans første Handling var at bede om at blive sat paa Vartpenge, men Kronprinsen tilskrev ham velvillig og den følgende Dag havde Haxthausen faaet ham beroliget, se nærmere Linvald S. 90 og Historisk Tidsskrift 4. R. 2. B. S. 37 (Ludvig J. F. Moltke). Maalestokken for Styrken af Kaas' Overbevisning giver hans Passivitet med Hensyn til at fremme Lindholms Sag efter den Colbjørnsenske Linie, da han 4. Januar havde faaet Magten dertil. Det er heller ikke frit for, at Colbjørnsens saglige Passivitet i hans andet Indlæg giver Indtryk af, at han havde tabt Troen paa sin først udslyngede Paastand, at Lindholm hverken behøvede Dispensation eller Adelskab. En anden Tilskuer, der delvis greb ind, var Rentekamrets Chef Grev Chr. D. F. Revent-

low, se Bobé: Reventlowske Papirer I S. 24 ff. 20. December 1803 har Moltke talt med ham om Colbjørnsens Klage, og Reventlow bemærker, at han er vis paa at der er Uret og Grund til Besværing paa begge Sider. Den 23. siges at Moltke har underrettet Kronprinsen om hans Uenighed med Colbjørnsen, den 30. har han haft en lang Samtale med Kronprinsen, og Sagen synes afgjort; beklager at Moltke alene ikke vinder. 3. Januar bemærkes »ellers er Skylden nok lige paa begge Sider«. 1. Februar menes det, at Moltkes Uvenner har hindret at han blev Gehejmeraad.

Reventlow var ialtfald ikke fjendtlig mod Moltke, men hans salomoniske Bedømmelse, der var ubegrundet, kan ikke akcepteres, og der maa advares mod at lade den afgive noget Bidrag til Karakteristik af Moltke. At denne ved at afløse den ubetydelige og føjelige Kancellipræsident Brandt ret ofte maatte komme i saglig Uoverensstemmelse med Colbjørnsen, der var gammel i Gaarde, er naturligt og ligeledes at han, der havde faaet sin Stilling underbygget ved Tiltagning af to nye Deputerede Cold og Feddersen, holdt paa sine Standpunkter, og Colbjørnsen har vel i sin Omtale heraf ikke undladt at paavirke den ham altid støttende Reventlow. Hans Optræden i denne Sag karakteriserer man bedst ved det af afdøde Hans Jensen i en anden Forbindelse brugte Udtryk om ham, at han »havde redet sin Kæphest« med Udfald mod Aristokratiet. Prinsens Dagbogsoptegnelser giver et levende Billede af, at den standende Strid havde virket opskræmmende baade i den røde Bygning og ude i Byen. »Sagen var bleven til Scandale, heele Byen talte derom. Cancelliebudene sagde, at de maatte staae paa Luur for at forekomme, at de Deputerede ej fik sig ved Hovederne [formentlig »kom i Haarene paa hinanden«], Forretningerne leed derunder, og Kronprindsen havde besluttet en Forandring.« Naar Prinsen som et Ekko af Kaas bebrejder Moltke, at han »har . . . begyndt paa alt for mange Ting, paa for mange Forbedringer i saa kort Tid«, virker det pudsigt, at Kaas samme Aar fattede den Plan at faa Colbjørnsen til at udarbejde Udkast til en ny »koncis dansk Lov« og begejstrede Kronprinsen herfor, uden at der høres mere der-

om. S. 274. Udgiveren bemærker S. 582 Note 24, at der om dette Emne næppe foreligger skriftlige Akter, hvorimod Kommission om en Lovbog for Hertugdømmerne nedsattes i 1806. Jeg kan her henvise til min Afhandling i »Strejflys« S. 1-27 om de vidtløftige Kommissionsarbejder om Revision af Danske Lov, der begyndte 1701 og ophorte 1788 ved Professor Kofod-Anchers Død uden formel Ophævelse af Kommissionen.

Zusammenfassung.

Der vorn (S. 76) erwähnte Christian Colbjørnsen hatte nach seinem Rücktritt als Kammeradvokat 1785 einige Jahre u. a. als Mitglied von und Sekretär in der grossen landwirtschaftlichen Kommission und als Assessor in dem Höchsten Gericht verbracht, als er im Jahre 1788 als 1. Abgeordneter und Generalprokureur in der Dänischen Kanzlei angestellt wurde. Bei Vakanz in der Präsidentstellung war der etwas jüngere Abgeordnete in der Generalzollkammer, der Kammerherr Frederik Moltke, ihm im Jahre 1799 vorgezogen worden, ihre Zusammenarbeit war aber dennoch ziemlich gut gewesen, bis ein Meinungsunterschied über eine Rechtsfrage zu grossen Reibungen führte. Gegen die geltende gewiss richtige Verständnis der Gesetzgebung wollte C. von seiner Antipathie gegen den geborenen Adel und seiner Sympathie für den privilegierten Beamtenstand aus eine Rangberechtigung für Kinder von den in der Rangverordnung aufgeführten Personen behaupten. Die Frage wurde während des ganzen Jahres 1803 in der Kanzlei erörtert und besonders in grossen Eingaben seitens C. und M. spätestens von den 19. Dezember 1803 und 3. Januar 1804, und C. war hierunter zu einer so heftigen und persönlichen Polemik übergegangen, dass der Kronprinz Frederik am letzt-erwähnten Tage resolvierte, dass M. zu der Generalzollkammer als Präsident (kurz danach mit dem Titel eines Geheimrates) zurückkehren und von dem Justitiarius in dem Höchsten Gericht Julius Kaas abgelöst werden sollte, dessen Stellung von C. übernommen wurde.